

هویت ملی در اندیشه شهید مزاری

مصطفی احمدی

الف) مفهوم شناسی

- **هویت:** هویت تعریفی است که فرد از وجودش دارد که به لحاظ لغوی از ریشه لاتین idem به معنای تشابه و یکسانی است. در واقع، پاسخی که او به پرسش‌هایی همچون چیستم و چه می‌خواهم می‌دهد، ابعاد شخصیتی و کیستی او را تعیین می‌کند. آگاهی نسبت به این فهم، که فرد کیست و چه نقشی دارد، او را از سردرگمی‌ها، آشفتگی‌ها و رنج‌های روانی رها می‌سازد (زهیری، ۱۳۸۸). به طور خاص، می‌توان معنای آن را در سیاست به اقدام فرد در انتساب خود به عنوان اعضای گروهی خاص (ملت، طبقه اجتماعی) مربوط دانست (احمدی، ۱۳۸۸).

- **ملت:** تعبیر ملت نیز برگرفته از اصطلاح ناسیون به معنای زادگاه است که در دوران جدید، معنای خاصی پیدا کرده و به جمعیتی از انسان‌ها اطلاق می‌شود که در یک سرزمین زندگی می‌کنند، منشأ مشترکی دارند، منافع مشترک دارند؛ از آداب و رسوم مشابهی پیروی می‌کنند و اکثراً زبانی یکسان دارند (بیرو، ۱۳۷۵). این مفهوم با تأسیس دولت - ملت‌ها از سال ۱۶۴۸ و براساس نظام وستفالی شکل گرفته و البته از قرن بیستم، کاربرد گسترده‌تری یافته است.

هویت ملی یکی از مباحث مهم در حوزه علوم اجتماعی است و هر متفکری که در حوزه علوم اجتماعی به طرح مباحثی می‌پردازد ناچار است که ابتدا دیدگاه خود را در خصوص این مفهوم مهم روشن سازد. اصولاً بحث درباره موضوعاتی همچون ملت، امت، اقوام، گروه‌های اجتماعی و جامعه نیازمند تبیینی دقیق از هویت ملی است. هویت ملی می‌تواند نقش تعیین کننده‌ای در حوزه فرهنگ، اجتماع، سیاست و اقتصاد داشته باشد. با تکیه بر عنصر هویت ملی، ضمن ایجاد همبستگی و مشروعیت بخشی به نظام سیاسی اجتماعی، می‌توان به دوام و ادامه حیات سیاسی ملت کمک کرد و حتی مسیری را برای آینده متصور شد. بر این اساس با توجه به این که از شهید مزاری به عنوان احیاگر هویت هزاره‌ها یاد می‌شود ولی از طرفی سخنان و نظریات ایشان با در نظر گرفتن هویت ملی است؛ لذا فهم دیدگاه ایشان در خصوص مسائلی مانند ملت و هویت ملی می‌تواند مهم و راهگشا باشد. همچنین با توجه به اهمیت بحث هویت ملی که یکی از دغدغه‌های کلان کشور و سیاستمداران آن در اوضاع حاضر به شمار می‌رود و باید برای مدیریت این مسأله مهم، چاره‌جویی کنند، این مقاله کوتاه تا حد ممکن تلاش دارد تا دیدگاه شهید وحدت ملی را در رابطه با هویت ملی نشان دهد.

”

هویت ملی، جامع‌ترین هویت جمعی نزد مردم است و نوعی احساس پایبندی، دلبستگی و تعهد به اجتماع ملی (عام) و جزئی از هویت فرد است. در واقع، افزوده شدن تعبیر ملی به هویت، مفهوم جدید را در دنیای امروزی ساخته که به معنای پاسخ ملت به پرسش از کیستی خود است.

“

- **هویت ملی:** هرچقدر موضوع هویت از جنبه‌های فردی فراتر رود، اهمیت بیشتری می‌یابد که به طور خاص، می‌توان به سه نوع هویت جمعی، هویت جامعه‌ای و هویت ملی اشاره کرد. هویت جمعی، شیوه مشترک در چگونگی تفکر، احساسات و تمایلات هر گروه است که نوعی احساس تعهد و تکلیف نسبت به گروه را برمی‌انگیزد. هویت جامعه‌ای نیز احساس تعهد و عاطفه نسبت به اجتماع عام است که موجب وحدت و انسجام جامعه است و بخشی از هویت فرد را تشکیل می‌دهد؛ اما هویت ملی، جامع‌ترین هویت جمعی نزد مردم است و نوعی احساس پایبندی، دلبستگی و تعهد به اجتماع ملی (عام) و جزئی از هویت فرد است. در واقع، افزوده شدن تعبیر ملی به هویت، مفهوم جدید را در دنیای امروزی ساخته که به معنای پاسخ ملت به پرسش از کیستی خود است.

ب) مؤلفه‌های اساسی هویت ملی

مؤلفه‌های فراوانی بر هویت ملی می‌تواند اثرگذار باشد، اما با این حال، دو عنصر اساسی می‌تواند این مؤلفه‌ها را دربرگیرد: یک عنصر به پایبندی نظری افراد به هویت ملی مربوط، و عنصر دیگر، پایبندی عملی افراد به هویت ملی است. آنچه به بعد نظری هویت ملی مرتبط است، عاطفه تعمیم یافته و آنچه به بعد عملی باز می‌گردد، تعهد تعمیم یافته نام دارد. بر مبنای عواطف و تعهدات تعمیم یافته، مؤلفه‌های سازنده‌ای برای هویت ملی می‌توان نام برد، نظیر:

- **ارزش‌های ملی:** میزان دلبستگی و تعهد به فرهنگ کشور مانند سرود ملی، سنت‌های ملی، تاریخ کشور، پرچم، آثار ملی، مشاهیر ملی، رهبران سیاسی و ...
 - **ارزش‌های دینی:** میزان پایبندی و عمل به فرایض دینی، شرکت در مراسم و مناسبت دینی، اعتقاد به پیشوایان دینی، شناخت علمای دینی و ...
 - **ارزش‌های جامعه‌ای:** احساس همبستگی با نیازمندان جامعه، رعایت مقررات جامعه و ...
 - **ارزش‌های انسانی:** کمک و همیاری به نیازمندان جهان، احساس همبستگی با مردم اقوام دیگر و ...

ج) نظریات هویت ملی

بحث از هویت، نیازمند پاسخ به یک سؤال محوری چه در بعد فردی و چه در بعد جمعی است. در بعد فردی، پاسخ به سؤال من کیستم و در بعد جمعی، پاسخ به سؤال ما کیستیم، می‌تواند معنای هویت را آشکار سازد. در این زمینه اندیشمندان مختلف بر اساس هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی خود، پاسخ‌های متفاوتی به آن داده‌اند که به سه مورد از مهمترین آن اشاره می‌شود:

- **جوهرگرایان:** آن‌ها بر این باور هستند که هرگونه تأثیرپذیری خویشتن از دیگری مردود است و نقش عاملیت انسان را در این باره باید جدی گرفت. در واقع، آن‌ها جوهر انسان‌ها را وجه تمایز انواع بشر می‌دانند (فی، ۱۳۸۶). به عقیده آن‌ها، حالت‌های

”

دیدگاه شهید مزاری در رابطه با هویت ملی یک دیدگاه راهگشا و واقع بینانه است. ایشان با توجه به واقعیات موجود در کشور، ضمن تأکید بر حفظ هویت هر فرد و هر قوم، بر هویت ملی و مؤلفه‌های مهم آن نیز تأکید داشته است.

“

د) هویت ملی در اندیشه شهید مزاری

هویت و تعابیر مشابه به آن از نقاط مورد تأکید شهید مزاری در مجموعه سخنرانی‌ها و بیانات ایشان است. هرچند نمی‌توان با توجه به تعداد کاربرد این کلمه و تعابیر مشابه آن از سوی شهید مزاری که در زمینه‌ها و مناسبت‌های مختلف بیان شده است، یک تحلیل کمی ارائه داد؛ ولی با توجه به اهتمام ایشان به این موضوع می‌توان دیدگاه شهید مزاری را با نظریات مطرح در باب هویت ملی ارزیابی و تحلیل کرد.

از مجموعه جملات مشهور ایشان که تأکید بر هویت، هویت ملی و تعابیر مشابه آن داشته است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- ما می‌خواهیم که کلیه ملیت‌های این سرزمین هویت سیاسی داشته باشند و با توافق و شرکت آن‌ها حکومت آینده سازماندهی گردد.

۲- ما معتقد هستیم که هرکس روی تمامیت ارضی افغانستان و روی وحدت ملی افغانستان فکر می‌کند، باید با واقعیت‌های عینی جامعه برخورد کند و تمام جریانات سیاسی و اقوام ملیت‌ها را در نظر بگیرد.

۳- ما حقوق همه ملیت‌ها را می‌خواهیم، حقوق ملیت‌ها به معنای برابری و برادری است.

منحصر به فرد افراد، نه برگرفته از دیگران، بلکه تأثیرپذیر از اعتقادات خود فرد، و فرد، کاملاً از دیگران متمایز است. بر این اساس نمی‌توان تأمل خاصی در باب تأثیر ملیت افراد بر هویت آن‌ها داشت.

- **کل گرایان:** آن‌ها با نقد فرد محوری جوهرگرایان، معتقدند که هویت انسان در ارتباط با دیگران و اجتماع، شکل می‌گیرد. در واقع در نظامی مشترک از نمادها، تعاملات و ... افراد یکدیگر را باز می‌شناسند و با هویت غیر خود آشنا می‌شوند (فی، ۱۳۸۶).

در واقع می‌توان چنین گفت که هویت افراد از نگاه کل‌گرایان برآمده از عضویت‌شان در گروهی خاص و عدم عضویت‌شان در دیگر گروه‌هاست. بنابراین طبق این دیدگاه، هویت ملی در قالب نظامی از نمادها، تعاملات و ... شکل می‌گیرد و در فرد ایجاد می‌شود. طبیعی است که شدت این قالب‌ها می‌تواند در تقویت هویت ملی در افراد اثرگذار باشد.

- **برساختگرایان:** دیدگاه برساختگرایی نه صرفاً بر جوهرگرایی و نه صرفاً بر کل‌گرایی تأکید دارد، بلکه به عقیده آن‌ها، هویت افراد، اقوام و کل اجتماع از رابطه میان ساختار و کارگزار شکل می‌گیرد. در واقع، هویت ملی را ساخته و پرداخته تعاملات اجتماعی میان مردم تلقی می‌کنند (فی، ۱۳۸۶). با توجه به این دیدگاه، هویت ملی بیش از این‌که واقعیتی اجتماعی در نظر گرفته شود، بین‌الادھانی است.

۴- اگر ملیتی حقوق خود را طلب نموده و خواستار عدالت باشد، به معنای تجزیه طلبی نیست، این حق طبیعی مردم است که خواستار حقوق خویش و عدالت باشند.

۵- دولت مردمی وقتی به وجود می‌آید که انتخابات برگزار شود و این انتخابات آزاد باشد و مردم آزادانه رأی بدهند که در آن صورت دولت پایه مردمی پیدا می‌کند و قانونی است.

۶- راه حل مسئله افغانستان پذیرش یکدیگر است.

۷- من به صراحت می‌گویم که هر کس برای حذف و دشمنی ملیت‌ها حرف بزند، خائن ملی افغانستان است.

۸- به طور واضح می‌گویم که دشمنی ملیت‌ها فاجعه بزرگی در افغانستان است.

با توجه به نظریات هویت ملی و مؤلفه‌هایی که در مورد هویت ملی مطرح شد و با توجه به سخنرانی‌های شهید مزاری می‌توان به جرئت گفت که دیدگاه شهید مزاری در رابطه با هویت ملی از طرفی به دیدگاه کل‌گرایان نزدیک است و از طرف دیگر به دیدگاه برساخت‌گرایان.

از این جهت به دیدگاه کل‌گرایان نزدیک است زیرا در اکثر موارد بر هویت اقوام محروم تأکید کرده است و معتقد است که هویت هر فرد برآمده از عضویت‌شان در گروهی خاص و حتی قومی خاص و عدم عضویت‌شان در دیگر گروه‌هاست و بر هویت هر قوم به طور خاص تأکید دارد که باید حفظ شود. این مورد را می‌شود در جمله شماره یک دید. طبق این دیدگاه شهید مزاری هویت ملی افراد یک جامعه را در قالب نظامی از نمادها، تعاملات مشترک و ... می‌بیند که برای افراد شکل می‌گیرد.

از طرف دیگر به دیدگاه برساخت‌گرایان نزدیک است چون هویت ملی را صرفاً معنای فردی و شخصی نمی‌داند و از طرفی صرفاً برگرفته از رابطه با دیگران نیز نمی‌بیند، بلکه حالتی بینابین می‌داند. در واقع طبق دیدگاه شهید مزاری، افراد از طریق ارتباط با دیگران غیر خودی و هم‌چنین در چارچوب ذهنی خود که ناشی از ارتباط با افراد خودی است، هویت خود را در سطح ملی انتزاع می‌کنند و در قالب نظام مشترک نمادها و مفاهیم و تعاملات و ... و همچنین در تأثیرپذیری از هویت‌های غیر خودی به شکل‌گیری و تقویت هویت ملی خود همت می‌گمازند.

بنابراین می‌توانیم بگوییم که شهید مزاری از معدود سیاستمداران بوده است که همیشه بر هویت جمعی و

هویت ملی تأکید کرده است و به افغانستانی یکپارچه اعتقاد داشته است. همچنین شهید مزاری می‌تواند نمادی از هویت ملی باشد زیرا ایشان در اکثر سخنرانی‌های خود بر مؤلفه‌های هویت ملی تأکید کرده است. ایشان همیشه به ارزش‌ها و شخصیت‌های ملی احترام داشته است و در هیچ سخنرانی ایشان بی‌احترامی به این مورد یافت نمی‌شود. شهید مزاری نه تنها در سخنرانی بلکه در عمل نیز پایبندی خود به ارزش‌های دینی کشور را نشان داده است. در مورد ارزش‌های جامعه‌ای و ارزش‌های انسانی نیز صحبت‌ها و عملکردهای در خور ستایشی از ایشان وجود دارد.

نتیجه‌گیری:

با توجه به تمام آنچه گفته آمد می‌توان نتیجه گرفت که دیدگاه شهید مزاری در رابطه با هویت ملی یک دیدگاه راهگشا و واقع‌بینانه است. ایشان با توجه به واقعیات موجود در کشور، ضمن تأکید بر حفظ هویت هر فرد و هر قوم، بر هویت ملی و مؤلفه‌های مهم آن نیز تأکید داشته است. در میان عوامل مختلفی که بر هویت ملی فرد اثرگذار است، ارزش‌های دینی، انسانی، جامعه‌ای و ملی از اهمیت فراوانی برخوردار است و علاوه بر این می‌توان به این مهم اشاره کرد که از میان ابعاد مختلف هویت ملی، بعد سیاسی آن در اندیشه شهید مزاری برجسته‌تر است.

منابع

۱. احمدی، حمید (۱۳۸۸)، بنیادهای هویت ملی ایرانی، چهارچوب نظری هویت ملی شهروند محور، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۲. بیرو، آلن (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم اجتماعی: ترجمه باقر سروخانی، تهران: کیهان.
۳. زهیری، علیرضا (۱۳۸۴)، چیستی هویت ملی، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم (ع). ش ۲۹، ص ۵ تا ۵.
۴. فی، برایان (۱۳۸۶)، فلسفه امروزی علوم اجتماعی، ج سوم، ترجمه خشایار دیهیمی، تهران: طرح نو.